

Eikö lain rikkominen olekaan aina rikos?

SEPPO HELMINEN

Viime kuntavaalien alla ehdokkaat olivat huomanneet, että jos-sain oli köyhiä ja kipeitä, julkisen vallan kaltoin kohtelemia ihmisiä. Alettiin kaiken muun ohessa huutaa lisärahaa, lähimmäisenrakkautta ja ennen kaikkea yhteisöllisyyttä.

Miten synnyttää se yhteisöllisyys? Rakentuuko se nurmijärväläiselle asumismuodolle vai osallistumiselle siilinjärväläisen metsästysseuran hirvipeijaisiin? Ehkä näissäkin olisi yhdenlaisia puitteita, mutta yhteisöllisyys seisoo kahden jalan varassa. Ne ovat luottamus ja välittäminen. Nyt niille on käynyt kuin Saddam Husseinin patsaalle Bagdadissa, vaikkakaan ei niin näytös- luontoisesti.

Kansalaisten perusturva ei tunn millään nousevan eikä liikukuvan. Näin kertoi Kelan tutkimusosaston jo vuonna 2006 kokoama ”Vääryyskirja”, jossa 16 tutkijaa yritti ravistella päätöksentekijöiden sosiaalipoliittisia linjauksia.

Mutta eipä ole, ainakaan vielä, ihmeemmin tapahtunut. Niinpä viime syksynä Kela julkaisi ”Toisen vääryyskirjan” ruohonjuuritasolta. Kirja on 27 kenttätyöntekijän ja järjestötoimijan avaama Pandoran lipas perusturvatarjonnan ja kansalaisten hyvinvoinnin tilasta. Se on kertomus hyvinvointivalttiosta, jota ei enää tunnu olevan muualla kuin juhlapuheissa.

Omaishoitajien ja taiteilijoiden turvan ohella kirja vilisee työttömiä, asunnottomia, koululaisia ja opiskelijoita, dementikkoja ja päihderiippuvaisia, lapsia, romaneja ja maahanmuuttajia. Se on elämää lainsäädän-

nön pykäläviidakossa eikä auttaa Tarzania monestakaan syytä tunnu olevan näkyvillä. Tuire Santamäki-Vuori kysyykin:

”Onko hyvällä lainsäädännöllä mitään väliä, jos työntekijät eivät voi sitä noudattaa, kun ei riitä aikaa eikä taloudellisia resursseja?”

Vaikka Pandoran lipas kaikkine kauhuineen ja onnettomuuksineen onkin kohdannut auttamattomia kohteitaan ja lennättänyt nämä käytännöt lukijan silmille, on lippaan pohjalle jäänyt toivo. Sellaisena näen kirjan artikkelin ”Perusturvarikos”, jossa sosiaaliasiamiehet Lilli Autti ja Miika Liukkonen pohtivat, miksi sosiaaliturvajärjestelmään kohdistuvia laiminlyöntejä ei saateta rikoslain piiriin.

Kysymys on tietoisesta määrärahojen alimitoittamisesta ja alibudjetoinnista:

”Jatkuva keskustelu alibudjetoinnin seurauksista on herättänyt kysymyksen siitä, miksi muita lakeja ei saa rikkoa, mutta ihmisen perusturvaksi tarkoitettuja perustuslain säännöksiä saa rikkoa ja vieläpä tahallaan ja ilman seuraamuksia.”

Voi kysyä, onko tietoinen heitteillejätto sosiaali- ja terveysbudjetoinnin punainen lanka. Ja onko se punainen lanka pelkkää pajunköyhtä. Terveystaloudessa ansa on upotettu palkkausjärjestelmään:

”Kun työntekijöiden omat palkkaedut sidotaan kunnan määrärahojen säästämiseen tai tarjottujen palvelujen vähentämiseen, voi tämä johtaa ristiriitaan tai epäeettisiin päätöksiin ja tätä kautta asiakkaiden oikeusturvan vaarantumiseen.”

Tuuli Hirvilammi & Markku Laatu
Toinen vääryyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista
Kelan tutkimusosasto, 2008

Otetaan ”panos-tuotos”-ajattelun rautalankamalli vaikkapa terveydenhuollosta. Tuotoksena ei näytä olevan paraneva potilas, vaan käyntitiheys eli se, miten tiheään terveyskeskuksen ovi on paukkunut. Jos oikein tiheään, niin hyvin menee, vaikkei olisi näyttöä yhdestäkään tervehtyväs- tä potilaasta. Sairas mummo voidaan panna pyörimään terveyskeskuksen ovissa vaikka kolmi- vuorotyönä, ja tuotos sen kuin paranee, vaikka mummo ei.

Tuollaisten harhaisten mittareiden käyttö hämää päättäjiä leikaamaan ja juustohöyläämään resursseja ennestäänkin reikäisestä perusturvajuustosta. Siksi jonot kukkivat kuin köynnöskasvit. Jonot dementoituneiden vanhus- ten hoitopaikkoihin, jonot perheneuvoloihin ja lasten psykiatriseen hoitoon. Sosiaalitoimi on ohjannut asiakkaitaan etuuskien myöntämisen sijasta leipäjonoihin (HS 22.11.2008). Vammais- tuki tukena on kuin ilmaan nojaisi. Omaishoitajuus mieltyy omaiseen kohdistuvana harrastuksena. Monenko kunnan budjetista löytyy määräraha ehkäisevään toimeentulotukeen, jonka ministeriön ohjeistuksen mukaan pitäisi olla 3,3 prosenttia varsinaisista toimeentulotukimenoista?

Eduskunnan oikeusasiamies on useasti todennut ratkaisuisaan, että jos virkamiehet tai luottamusmiehet tahallaan va-

raavat riittämättömästi varoja sosiaali- ja terveydenhuoltoon, he syyllistyvät perustuslain vastaiseen menettelyyn. Mutta onko poliisi koskaan joutunut tutkimaan syyllisyyttä tekoon, jossa on rikottu perustuslain toisen luvun pykälää yhdeksäntoista? Tämän pykälän, jonka pitäisi taata riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut, rikkominen lienee pudonnut polkupyörän anastamisen luokkaan eli tekoihin, joita ei ehditä tutkia.

Mikään asia ei toimi, ellei ole kunnollista vastu- ja seuraamusjärjestelmää. Tarvitaan vastuujärjestelmää, jossa uusi rikostunnusmerkistö on tärkeä osa. Rikoslain 40. luvussa puhutaan virkarikoksesta, mutta sen käsi ei yllä mihinkään, korkeintaan moralististen varjokuvien heijas-

teluun korvattomille seinille.

Jälkikäteisvalvontaa hoitavat lääninhallitukset eivät juuri ole käyttäneet edes lain suomaa uhkasakkomenettelyä. Jälkikäteis- ja etukäteisvalvonnalla on erilaiset tehtävät:

”Perusturvarikos eroaisi nykyisistä valvontaviranomaisten sanktiojärjestelmistä, koska se kohdistuisi etupäässä henkilökohtaisesti yksittäiseen tai yksittäisiin virka- ja luottamushenkilöihin.”

Pykälä sopisi jonkinlaisena alalajina virkarikosten yhteyteen. Rikos edellyttäisi tahallisuutta, tuottamus alentaisi tutkimuskynnystä liiaksi. Perustasolla toimivaa sosiaalityöntekijää koskisivat jatkossakin vain entiset virkavirhepykälät.

Tulokulma perusturvarikok-

seen ei ole uusi. Ajatus yksittäisen virkamiehen henkilökoh- taisesta rikosoikeudellisesta vastuusta avattiin Matti Vanhasen hallituksen toimesta, kun se antoi oikeusministerille tehtäväksi tutkia, voitaisiinko Tehyn lak- koon osallistuvia sairaanhoitajia laittaa rikosoikeudelliseen vastuuseen, jos he eivät lakon aika- kana tule töihin hallituksen ja työnantajan määräyksistä huo- limatta. Perusteluna oli potilai- den turvallisuus. Samasta asiasta on kyse perusturvarikoksissakin.

Valta edellyttää vastuuta. Myös rikosoikeudellista. Rikos on rikos, vaikka se kohdistuisi- kin puolustuskyvyttömiin. Jos tuomion saa eläinrääkkäyksestä, niin miksei sitten ihmisen rääk- kämisestä?

Globalisaatioajan perhesuhteita

TUULA-MARIA AHONEN

Kirjailija ja professori Merete Mazzarella kirjoittaa hyvin henkilökohtaisesti tietäen samalla kirjoittavansa myös hyvin yleisesti. Mazzarella tekee näkyväksi tunnekipuja, joista menestys- tä arvostavassa yhteiskunnassam- me vaietaan.

On arvostettavaa ja hienoa, kun lapsi menee ulkomaille opiskelemaan. Mutta siitä ei juuri puhuta, mitä tästä seuraa ihmis- suhdemaailmassa. Mazzarella sanoo kuuluvansa niihin, joiden mielestä on vaikeata, kun on las- tenlapsia. Hän saa tosin tavata heitä, muttei läheskään niin usein kuin tahtois. Mazzarellan lasten-

lapset ovat ainakin yksitoista kuu- kautta vuodesta kaukana hänestä. Mazzarellan poika on perustanut perheen Amerikassa.

”Kyllä, tiedän, että asiat voi- sivat olla huonomminkin, pal- jon huonommin, sillä on niitä- kin, jotka eivät saa tavata lasten- lapsiaan lainkaan, on niitä, joi- hin lapset ovat katkaisseet vä- linsä niin, että he joutuvat hiip- pailemaan päiväkotien ja kou- lujen ulkopuolella nähdäkseen edes vilauksen lastenlapsistaan”, Mazzarella tekee näkyväksi ai- kamme ihmissuhteiden rikko- naisuutta, hyvin hävetyssä ja sa- latussa muodossaan.

Merete Mazzarella
Illalla pelataan Afrikan täh- teä. Isovanhemmista ja lapsen- lapsista
Tammi, 2008

Mutta juuri tämä on terveh- dyttävää: jaettu kärsimys on hiu- kan pienempi kärsimys:

”Olen saanut sähköpostitse tie- tää enimmäkseen lastenlapsista- ni. Myös silloin, kun poikani per- he asui Suomessa kuukauden, so- vimme sunnuntaipäivällisestä säh- köpostitse.”

Perinteinen lähi-ihmissuhteiden